

Alina Mungiu-Pippidi

Sorin Ioniță

(coordonatori)

POLITICI PUBLICE

Teorie și practică

POLIROM
2002

Reforma curților comerciale în România*

Peter Murrell

Crearea unui model cerere-ofertă pentru serviciile instanțelor comerciale sugerează unele probleme în cadrul studiilor empirice existente. Estimările făcute pentru România arată relația simultană dintre aglomerarea cazurilor și încărcarea cu procese și efectele exogene ale resurselor, culturii juridice, opțiunilor de recurs și mediului economic. Folosirea unei metodologii statistice inadecvate ar putea duce la concluzii eronate, utilizate apoi în proiectul instituțional. Ca o coincidență, lucrarea a fost scrisă în momentul în care România implementa o reformă ale cărei rezultate au fost relevante. Reforma a oprit din start opțiuni pe care lucrarea de față le identifică drept importante pentru mediul de afaceri. Cîteva din eșecurile reformei instituționale sînt poate datorate lipsei unui efort empiric în proiectarea instituțională.

Introducere

În ultimii ani, rolul instituțiilor, în special al sistemelor juridice, în procesul de dezvoltare economică, a fost atent monitorizat. Este special cazul al țărilor est-europene aflate în tranziție, precum și cel al fostei Uniuni Sovietice. În cadrul sistemelor juridice de pretutindeni, importanța bunei funcționări a instanțelor este foarte mare, dar acestea pot avea un rol capital în țările în tranziție, unde schimbări impresionante au dus la o explozie de contracte încălcate, și unde dreptul de proprietate trebuie să fie apărat. Cu

* Aducem în special mulțumiri domnului Radu Păun pentru asistența deosebită acordată în cadrul cercetării de față, precum și tuturor membrilor IRIS din București, pentru ajutorul dat. Betsy Summers, Cindy Clement, Chas Cadwell și Albie Ashbrook din cadrul IRIS au oferit sprijinul și încurajările necesare unui astfel de studiu. Comentarii utile am primit de la Simeon Djankov, Rick Messick, Brian Ostrom, Chris Woodruff și de la participanții din cadrul seminarului pe tema sistemelor juridice, organizat de Banca Mondială. Amintesc cu recunoștință și sprijinul acordat de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Această lucrare a fost scrisă ca parte integrantă a Ordinului Funcțional Nr. 813, sub PCE-I-00-97-00042-00, „Reforma legislativă, de reglementare și birocratică în România”, contract semnat între USAID și Centrul pentru Reforma Instituțională și Sectorul Informal (IRIS). Rezultatele, interpretările și concluziile exprimate în cadrul lucrării de față aparțin în întregime autorului, ele nu reprezintă neapărat și opiniile IRIS sau USAID.

toate acestea, deși importanța instituțiilor legale în dezvoltare și tranziție este recunoscută, faptele dovedesc că reforma legislativă a cunoscut un succes limitat¹.

Reformele juridice din țările în curs de dezvoltare sau în tranziție se desfășoară de cele mai multe ori mai degrabă pe baza teoriei legislative abstracte, sau în baza bunului simț, decât pe cunoașterea empirică². Este dificil să găsim exemple de reforme care să încorporeze rezultatele unei analize empirice detaliate, unde astfel de studii identifică fie factorii generali care afectează oferta de servicii legislative, fie elementele de comportament în cererea către instanțe³. Acest lucru se poate datora faptului că stocul de rezultate din cercetări empirice existente, pe care pot conta reformatorii, este limitat⁴. Analiza funcționării sistemelor juridice este oarecum mai puțin avansată decât în orice alt domeniu al științelor sociale empirice⁵.

Lucrarea de față urmărește aceste subiecte în trei direcții. Întâi de toate, pune cap la cap un model simplu de cerere-ofertă într-un sistem juridic, dezvăluind problemele metodologice în studiile existente. În al doilea rând, modelul este estimat pentru România și unele ipoteze standard din literatura de specialitate sînt supuse unor teste empirice. În al treilea rând, rezultatele pun la dispoziție o lucrare empirică, relevantă în mod direct pentru reformele continue din România.

Analiza cererii și ofertei în cazul instanțelor comerciale este relevantă pentru proiectarea de reforme, deoarece dezvăluie valorile ce sînt respectate de companii în cadrul sistemului juridic, dacă acel sistem juridic furnizează ceea ce companiile doresc și ce factori ai sistemului afectează oferta. Multe reforme și analize juridice (Bumiller, 1981; Buscaglia și Ulen, 1997; Dakolias, 1999) pornesc de la ipoteza că societățile comerciale apreciază oferta eficientă (cel mai des reprezentată ca opusul întîrzierii sau aglomerării). Această ipoteză poate fi verificată prin estimarea unei ecuații a cererii, în care întîrzierea (ca măsură a ofertei) determină cererea. Dar, din moment ce întîrzierea este un substitut al ofertei, iar multitudinea de procese este măsura cererii, în mod evident, cererea este unul din factorii ce determină oferta. Astfel, analiza empirică trebuie să folosească o vedere sistemică a instanțelor, în care cererea și oferta sînt simultan determinate⁶.

1. Messik (2000) comenta: „În timp ce comunitatea contribuabilă poate să ateste cîteva succese avute prin incursiunile inițiale în reforma juridică, prea multe dintre programele sale au eșuat în a da rezultate”.
2. Pentru a da un exemplu semnificativ, vă rog să reflectați asupra cantității de cunoaștere și informații necesară în construirea unei fabrici de automobile (Fujimoto, 1999). A oferi justiție este oare mult mai simplu decât a construi mașini?
3. Messik (2000) remarcă: „Unul dintre motivele pentru care reformele juridice inspirate după modelul contribuabilului au eșuat este acela că ele au fost construite pe o bază empirică fragilă. Se știe foarte puțin despre cei care folosesc instanțele judecătorești în țările în curs de dezvoltare și de ce le folosesc”.
4. Jansen (2000) scrie: „Din punct de vedere istoric, programele de reformă juridică și legislativă au suferit de pe urma unei baze empirice extrem de fragile în căutarea de rețete pentru strategii concrete”. Foarte recent, Djankov *et al.* (2001) pune la dispoziție un exemplu pentru posibilitățile de contribuții empirice în acest domeniu.
5. De exemplu, pentru două dintre subiectele centrale ale acestei lucrări, Bumiller (1981) identifică lipsa unei activități axate pe beneficiile alegerii jurisdicției, iar Priest (1989) citează probleme metodologice care ar fi putut duce la dificultăți în detectarea efectului pe care îl au resursele în întîrzierea litigiilor.
6. Priest (1989) pune accentul pe acest subiect.

Această abordare informează asupra aplicării datelor din 1999 asupra județelor din România, fapt ce a dus la testări ale unor propuneri standard pentru identificarea factorilor ce determină eficiența în instanțe, precum și a factorilor ce afectează cererea către acestea. Rezultatele găsite pe baza datelor la nivel de județ arată că este imperativ necesară folosirea unei metodologii statistice potrivite pentru determinarea simultană a cererii și ofertei. Această lucrare, spre exemplu, exprimă concluzia trivială a faptului că întârzierile vor fi din ce în ce mai mari, pe măsură ce crește numărul cazurilor. Folosirea însă a unei metodologii mai puțin potrivite ar fi dus la concluzia că un număr mai mare de dispute legale reduce întârzierile, un rezultat surprinzător, care este des întâlnit în literatura de specialitate.

Rezultatele arată, de asemenea, că societățile comerciale nu folosesc instanțele judecătorești în conformitate cu teoriile ce stau la baza structurii sistemului juridic. Ca răspuns la diferitele întârzieri ale instanțelor, companiile aleg locul unde să inițieze un proces, evitând adesea constrîngerile presupus stabilite de regulile procedurale. Astfel, reformatorii riscă să aducă instituțiile în situații și mai grave doar prin simpla aplicare a unei teorii referitoare la structura sistemului și nu prin folosirea analizei empirice pentru a înțelege în ce fel protagoniștii inovează, ocolind constrîngerile sistemului. Într-adevăr, așa cum o arată și lucrarea de față, acesta pare să fie cazul recent din România. Rezultatele provin direct din deciziile luate în cadrul unei reforme juridice pusă recent în funcțiune.

Așa cum reformele instituționale pot beneficia de pe urma rezultatelor unei analize empirice, la fel și modelarea econometrică trebuie să reflecte detalii cu privire la mediul instituțional. Astfel, analiza va începe în secțiunea următoare cu câteva date relevante despre România și sistemul său de instanțe comerciale. Secțiunea a treia creează modelul general de cerere și ofertă și folosește acest model pentru a înțelege metodologiile folosite în literatura empirică existentă. Secțiunea a patra specifică detaliile de care este nevoie pentru a aplica acest model în România, definind variabilele și unitățile lor de măsură. Secțiunea a cincea prezintă rezultatele și interpretarea lor. Secțiunea a șasea se va reîntoarce la problema reformelor, comentînd asupra relevanței directe pe care o au rezultatele acestei lucrări în deliberările de proiecte instituționale. Exemplul specific al reformei juridice în România întărește aceste comentarii.

România și instanțele sale comerciale

Reformele economice și juridice din România nu s-au făcut remarcate prin calitate. Performanțele macroeconomice sînt acum în urma celorlaltor țări ce candidează pentru a face parte din Uniunea Europeană. Cu siguranță că România ocupă primul loc pentru cel mai obtuz și ineficient program de privatizare din primii ani de tranziție, într-un domeniu foarte competitiv (Earle și Telegdy, 1998). Corupția este mai mare decît în celelalte țări din Europa Centrală și de Est (Transparency International, 2001). Avînd aceste caracteristici, nici reformele juridice nu sînt diferite. Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (2000) plasează România ca fiind una din multele țări în tranziție, care au atins un stadiu avansat de generare a unor legi formale. Studiile făcute pe țări, care au ca țintă problemele economice, plasează calitatea sistemului legislativ din România undeva pe la mijloc, între țările cu economii în tranziție⁷. În concluzie,

7. Vezi Djankov *et al.* (2001), Johnson, McMillan și Woodruff (2000) și Ryterman (2000).

reformele din România se conformează poziției geografice a țării: București se află la mijlocul distanței Kiev-Bratislava.

La fel ca și în alte țări est europene, mediul legislativ românesc este produsul a trei perioade distincte, anii de formare de dinainte de comunism, neglijența din timpul comunismului și reforma intensivă de după comunism. Legile de bază, relevante pentru această lucrare, respectiv Codul Civil, Codul Comercial și Codul de Procedură Civilă, au intrat inițial în vigoare în secolul al XIX-lea și se bazau pe modelele francez și italian. Nu au mai fost apoi folosite în timpul regimului comunist, dar au fost imediat repuse în funcțiune imediat ce întreprinderile socialiste au fost eliberate de planificarea centralizată și noile afaceri private au fost autorizate. În anii '90, o succesiune de noi legi au modernizat elemente importante ale acestor coduri de legi. Cu toate aceste schimbări care au avut loc, substructura franceză s-a păstrat, indicând tenacitatea originilor legale (Glaeser și Shleifer, 2001). Consistentă cu originile franceze, România prezintă o intensitate a reglementărilor privind rezolvarea disputelor mai mare decât a oricărei alte țări aflată în tranziție (Djankov *et al.*, 2001).

În timpul perioadei comuniste, instanțele au fost oarecum neglijate, iar problemele comerciale aveau un rol minor, mai mult ca o anexă a sistemului central de planificare. Această neglijență a lăsat ca moștenire instanțe judecătorești cu un număr mic de angajați, inadecvat pregătiți pentru cerințele pieței capitaliste. De-a lungul anilor '90, numărul de judecători a crescut la fel de repede ca și numărul de cazuri în instanță, crescând cu aproximativ 200%, însă mulți dintre aceștia erau recrutați din școlile de drept. Deși salariile au crescut în termeni reali în aceeași măsură, remunerarea judecătorilor nu a ținut pasul cu ceea ce avocații privați pot câștiga acum într-o economie de piață. Personalul auxiliar în administrația instanțelor (care include și executarea verdictelor) este foarte redus. Clădirile sînt în majoritate vechi și mereu aglomerate. Nu este de mirare așadar faptul că mulți observatori comentează în legătură cu proasta calitate și ineficiența instanțelor din România. Astfel de comentarii sînt însă auzite peste tot, iar o analiză comparativă pe țări sugerează faptul că instanțele din România sînt conforme cu tipicul pentru țările în tranziție și nu constituie o excepție⁸. Mai mult chiar, rămîne certitudinea faptului că instanțele sînt într-adevăr folosite din plin de către firme.

La fel ca mai totul în România, justiția este și ea centralizată. Sistemul legal este sub tutela Ministerului Justiției, care controlează practic toate deciziile importante⁹. Organizarea teritorială a instanțelor corespunde aceleia a guvernului român. Unitățile de bază sînt cele 42 de județe¹⁰. Fiecare județ are mai multe Judecătorii și un singur Tribunal, drept curți de primă instanță. Judecătoriile sînt instanțe cu scop general și deliberază cazuri penale, civile sau comerciale, în timp ce Tribunalele au secții separate, dintre care una se ocupă numai de cazurile comerciale. Judecătoriile se ocupă cu cazuri comerciale numai atunci cînd acestea sînt „patrimoniale” (adică reclamantul vizează o

8. Djankov *et al.* (2001), Ryterman (2000), US AID (1999), EBRD (2000), Johnson *et al.* (2000).

9. Legea Organizării Judecătorești (Legea 92 din august 1992) pune bazele prezentei structuri a sistemului juridic. Descrierea de aici este aplicabilă pînă la sfîrșitul anului 2000. Concluzia pune în discuție schimbările aduse de reformele instituționale la care s-a făcut referire în introducere.

10. Aceasta luînd în calcul capitala, București, ca județ separat. O reorganizare recentă a stabilit separarea capitalei de județul Ilfov, care o înconjoară. Această divizare nu este însă luată în calcul de cîteva din sursele statistice. Astfel că, în analiza noastră agregată, București și Ilfov vor fi luate mereu împreună, considerîndu-se un număr de 41 de județe.

anume sumă de bani) și numai pentru cazurile în care vizează mai puțin de 10 milioane de lei (echivalentul a 400-500 USD, la valoarea de la sfârșitul anilor '90). Cazurile patrimoniale cu o valoare mai mare sau cazurile comerciale nepatrimoniale trebuie înaintate la Tribunal. Un caz patrimonial tipic implică neplata unei datorii, în timp ce cazurile ce se referă la organizarea companiilor, fuziuni, separări, lichidări și falimente sînt nepatrimoniale.

Apelul făcut la Judecătoria este înaintat la Tribunal. Curțile de apel (15 la număr) judecă recursurile făcute la deciziile Judecătoriilor și apelurile la deciziile date de Tribunale. Curtea Supremă de Justiție se ocupă cu o parte selectată din recursurile înaintate împotriva deciziilor din Tribunale. Temeiurile de înaintare a apelului sînt vaste, reprezentînd chiar și insatisfacția privind decizia inițială.

Această lucrare se axează pe cererea și oferta de justiție comercială la nivelul Tribunalelelor. Aceste curți se deosebesc prin termene și volum de activitate. În 1999, Tribunalele preluau 72% din cazurile comerciale în primă instanță. Mai mult chiar, Tribunalele se ocupă de cazurile patrimoniale și de cele nepatrimoniale, ceea ce Judecătoriile nu fac (cel puțin nu în teorie). Diferența dintre regulile procedurale ale acestor două tipuri de cazuri oferă oportunitatea unei estimări a modelului în două ipostaze, ale căror rezultate e de așteptat să fie diferite. Prima este aceea a cazurilor patrimoniale, pentru care Judecătoriile și Tribunalele pot concura. A doua este cea a cazurilor nepatrimoniale, pentru care nu o pot face.

Un model simplu, comparat cu analizele cerere-ofertă existente

Această secțiune are două obiective: să creeze un model care să poată fi aplicat în România și să compare acest model cu cele folosite în studiile empirice anterioare. Studiile anterioare relevante se împart în două categorii. Una examinează aspectele legate de instanță ale cazurilor individuale, a doua examinează rezultatele la nivelul instanțelor sau jurisdicțiilor, folosind statistici agregate ale cazurilor aferente jurisdicțiilor. Studiul de față face parte din a doua categorie, iar modelul ce urmează este astfel structurat. Dar concluziile generale de metodologie se vor aplica numai atunci cînd cazul individual este unitatea de observație.

Prima ecuație se concentrează pe ofertă, iar termenul de ofertă este folosit ca încorporînd totalul, pentru a indica partea productivă a sistemului juridic. Ecuația este în conformitate cu principiul *mutatis mutandis*, formularea ecuației cererii în studiile empirice ale sistemelor juridice existente:

$$\Sigma_i = \beta_1 + \beta_2 \Delta_i + \beta_3 \Xi_i + \beta_4 \Xi_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

unde „ Σ_i ” („oferta”) este o măsură a producției sau productivității sistemului juridic. Aici, la fel ca în multe alte studii, simplitatea prezentării implică folosirea unei unități de măsură pentru Σ_i , care să fie inversul productivității, de exemplu timpul de soluționare a cazurilor, care poate fi privit ca fiind aglomerația¹¹. „ Δ_i ” („cererea”) reprezintă numărul de cazuri aferente curții în cauză, și este inclus în ecuație sub presupunerea că o

11. Studiile existente folosesc adesea termenii de întârziere, aglomerație și schimbări temporale în procesarea cazurilor, la fel cum sînt folosiți și în lucrarea de față (Priest, 1989, p. 527; Luskin și Luskin, 1987, p. 190).

schimbare în numărul de cazuri determină o schimbare în perioada de timp în care acestea sînt soluționate (Marvell și Moody, 1988). „ Ξ_i ” este un set de variabile exogene observate, care preiau proprietăți relevante ale sistemului juridic sau societății din care fac parte. „ Z_i ” este un set de variabile neobservate, iar „ ϵ_i ” reprezintă eroarea. În această aplicație, unitatea de observație „ i ” este instanța dintr-o anumite localitate, iar setul de date cuprinde observații privind toate localitățile din România. (În cazul unor studii la nivel particular, indicele „ i ” reprezintă cazurile particulare.)

Cererea este mai puțin examinată în literatură, de cele mai multe ori rămînînd pe fundal, atunci cînd (1) este estimat¹². Poate că acest lucru reflectă tendința de a studia cazuri individuale luate dintre cele aflate deja în instanță, atunci cînd cercetarea factorilor determinanți ai cererii pentru instanțe devine mult mai dificilă. De asemenea, poate că reflectă concentrarea pe factorii determinanți ai productivității sistemului juridic. Trebuie avut însă în vedere faptul că această concentrare nu ține seama de ceea ce companiile prețuiesc în sistem, fapt care ar putea releva informații importante. Acest lucru se va vedea clar în momentul în care vor fi analizate rezultatele pentru România, pentru următoarea ecuație a cererii :

$$\Delta_i = \alpha_1 + \alpha_2 \Sigma_i + \alpha_3 \Omega_i + + \alpha_4 Z_i + + \eta_i \quad (2)$$

„ Σ_i ” aparține ecuației cu presupunerea că instanțe rapide sau eficiente sînt de dorit, *caeteris paribus*. „ Ω_i ” este un set de variabile exogene observate ce urmăresc proprietăți relevante ale sistemului juridic și ale societății pentru care se aplică ecuația, în general. „ η_i ” reprezintă eroarea. „ Ω_i ” și „ Ξ_i ” pot avea unele elemente comune, dar estimarea lor cere ca fiecare din aceste seturi de variabile să includă cel puțin un element care nu se găsește și în celălalt set.

Pentru a înțelege generalitatea următoarelor comentarii metodologice, trebuie să punem accent pe faptul că (2) se află pe fundalul studiilor relației cu oferta, chiar și atunci cînd unitatea de observație este individul și nici o ecuație a cererii nu este explicit luată în considerare. Să presupunem că, în studierea unei singure instanțe, judecătorul diferă de la caz la caz (de exemplu, Luskin și Luskin, 1987), atunci (2) ar reprezenta procesul prin care diferiți judecători adună un număr distinct de cazuri. Presupunînd că studiul ia în considerare mai multe cazuri din cîteva instanțe (Buscaglis și Ulen, 1997), atunci (2) ar reprezenta felul în care diferite instanțe ajung să rezolve un număr distinct de cazuri. În ambele situații, cercetătorul ar putea avea doar cîteva observații distincte în ceea ce privește (2). Luskin și Luskin (1987) folosesc un eșantion de peste 2000 de cazuri, dar la care numărul de judecători desemnați a fost de numai 20. Buscaglia și Ulen (1997) prezintă un eșantion de 190 de persoane în 19 instanțe diferite, ceea ce le oferă numai 19 unități de observare pentru estimarea lui (2).

Metoda celor mai mici pătrate (OLS), care se folosește aproape universal în studiile relevante, nu se poate aplica dacă $\alpha_2 \beta_2 = 0$ sau dacă $\alpha_4 \beta_4 = 0$. Paragrafele anterioare au dezvăluit deja motive clare pentru care ne putem aștepta ca α_2 și β_2 să fie diferite de zero. Este ușor de văzut că un „ Z_i ” neluat în calcul poate să apară în ambele ecuații, astfel încît a_4 și b_4 sînt diferite de zero. De exemplu, să presupunem că, așa cum au sugerat interviurile din România, caracterul președintelui instanței locale este foarte

12. Priest (1989, p. 530) : „Practic toate studiile anterioare referitoare la problema aglomerării au ignorat rolul părților litigante...”.

important în funcționarea instanței¹³. Un președinte de mare valoare poate crește atât integritatea, cât și eficiența. Caracterul președintelui nu poate fi măsurat, dar cu siguranță va afecta în mod direct eficiența în (1) și încărcarea cu cazuri în (2).

Dacă metoda celor mai mici pătrate este folosită în estimarea ecuațiilor (1) și (2), atunci vor rezulta estimări distorsionate pentru α_2 și β_2 . Deși declarații generale privind natura distorsionării sînt greu de făcut, este totuși logic să presupunem că ambele estimări rezultate vor reflecta atât α_2 , cât și β_2 , mai degrabă decît numai unul dintre ele. Din moment ce este evidentă presupunerea că $\alpha_2 < 0$ și $\beta_2 > 0$, este foarte posibil să se obțină estimări cu semn greșit. Studiul făcut de Luskin și Luskin (1987) este posibil să ofere un astfel de exemplu. Autorii au descoperit că încărcarea cu cazuri per judecător are un efect negativ asupra timpului de procesare a unui caz (estimarea pentru b_2 fiind negativă), efect pe care l-au atribuit unor motive din interiorul sistemului¹⁴. O interpretare alternativă este aceea că valoarea pe care ei au estimat-o pentru β_2 este influențată de α_2 , care ar avea semn negativ, în cazul în care judecătorilor care se confruntă cu aglomerarea de cazuri li s-ar distribui un număr mai mic spre soluționare. Probleme similare pot fi prezente în descoperirea lui Goerdt (1989, 28), că numărul de cazuri per judecător este direct proporțional cu viteza de rezolvare a cazurilor, în observația lui Dakolias (1999), că numărul de cazuri înregistrate nu este în nici un fel corelat cu rata de soluționare, într-o cercetare pe regiuni, și în descoperirea lui Levin (1977, 235), făcută cu ocazia unui studiu pe orașe, că influența pe care o are încărcarea cu cazuri asupra întîrzierilor este mică. Goerdt (1989, 49) chiar folosește un astfel de rezultat pentru a critica practicienii din Statele Unite pentru că au dat, în mod eronat, prea multă atenție importanței pe care o au resursele în reducerea întîrzierilor.

Sînt aceste observații doar un alt exemplu academic pedant? Răspunsul este cu siguranță nu. Estimările pentru (1) au fost unul din ingredientele importante în discutarea a ceea ce a funcționat în reforma juridică. Unul din accente a fost pus pe efectul resurselor destinate sistemului judiciar¹⁵. De exemplu, Buscaglia și Ulen (1997, 291), deși au recunoscut clar critica implicită pentru (1) (2), sugerează, pe bazele unei astfel de analize, că „radical vorbind, «a arunca cu bani» în problema ineficienței judiciare în America Latină nu va rezolva nimic”. Dar o estimare alterată ce a micșorat coeficientul relevant este foarte plauzibilă, sugerînd că efectul aruncării cu bani este subestimat¹⁶.

13. Mahoney *et al.* (1985, p. 31) accentuează importanța conducerii instanțelor, într-un studiu empiric al tribunalelor americane.

14. Într-un studiu de aceeași anvergură, Buscaglia și Ulen (1977) găsesc un coeficient pozitiv.

15. Messik (2000): „Banca Mondială a lansat un studiu vast al impactului creșterii numărului de instanțe și judecători... Pînă acum, autorii studiului nu au putut găsi nici o instanță unde adăugarea de noi complete de judecată sau judecători să fi avut un impact semnificativ în timpul de procesare a cazurilor sau în blocaje.” Se poate consulta de asemenea Buscaglia și Ulen (1997, 282) pentru o concluzie asemănătoare. Marvell și Moody (1988) reprezintă poate o excepție de la această observație.

16. La nivelul generalității sistemului (1) și (2) este dificil de făcut o prognoză exactă a distorsionării coeficienților. Dar să luăm în considerare un caz simplu: $\Sigma_1 = \beta_2 \Delta_1 + \beta_3 \Xi_1 + \varepsilon_1$, $\Delta_1 = \alpha_2 \Sigma_1 + \eta_1$. Să presupunem acum că cineva estimează ecuația cu formă redusă $\Sigma_1 = \beta_3 \Xi_1 + \eta_1$ și o interpretează ca o ecuație structurală. Valoarea așteptată a coeficientului estimat este $\beta_3 / (1 - \alpha_2 \beta_2)$, care este mai mică decît β_3 . O astfel de estimare alterată mai mică presupune un grad de scepticism prea mare asupra efectului resurselor.

Poate cineva să identifice cazuri în care percepțiile se schimbă o dată cu încercările de reducere a distorsionării? Este prea devreme, de-a lungul acestei lucrări, pentru a prezenta rezultatele pentru România, dar se cere un exemplu relevant. Un rezumat rezonabil al unuia din aspectele rezultate este că metoda celor mai mici pătrate duce la concluzia că un număr mare de cazuri duce la mai puține întârzieri, în timp ce aplicarea unor tehnici statistice mai potrivite duce la o concluzie total opusă.

Modelul aplicat la justiția comercială din România

Lucrarea revine în acest moment la detaliile privind specificările necesare pentru (1) și (2), în momentul aplicării acestui model în România, pe regiuni. Tabelul 1 redă o listă de variabile folosite în această lucrare, împreună cu unele rezultate statistice. Toate datele sînt din 1999, cu excepția celor pentru care este specificat altceva.

Ecuția ofertei

Analiza statistică folosește o măsură standard pentru „ Σ_1 ”, denumită indicele Cappelletti-Clark, (Clark și Merryman, 1976), care se calculează astfel:

$$\frac{\text{număr de cazuri la începutul perioadei} + \text{noi cazuri înaintate} - 1}{\text{număr de cazuri rezolvate}}$$

Toate datele folosite pentru a calcula o valoare specifică a indicelui se referă la cazurile dintr-o anumite categorie. Trei categorii distincte de cazuri sînt examinate: cazurile patrimoniale și nepatrimoniale separat și cele două luate împreună. Astfel că această lucrare prezintă rezultatele pentru trei analize separate.

Așa cum este îndeobște recunoscut în literatură, indicele Cappelletti-Clark nu este unul perfect, ci mai degrabă unul care servește unui scop pragmatic atunci cînd datele sînt limitate. Indicele reprezintă o estimare a numărului de ani necesar pentru a soluționa un caz nou înregistrat. Este deseori interpretat ca o măsură a aglomerării în instanțe. Astfel că „ Σ_1 ” este un indicator potrivit pentru ecuația (1) și o variabilă explicativă potrivită pentru ecuația (2). Această lucrare face referire la „ Σ_1 ” ca aglomerare, întârziere sau timp de procesare a cazurilor, după împrejurare, realizînd faptul că este un indicator brut pentru toate acestea.

Cererea, relativă la resurse. „ Δ_1 ” este pur și simplu numărul de noi cazuri înregistrate.¹⁷ Teoria care plasează „ Δ_1 ” în ecuația (1) este transparentă, dar dovezile aduse sînt în mod surprinzător neclare, poate și din cauza motivelor metodologice detaliate în secțiunea precedentă.

Existența datelor constrînge alegerea variabilelor ce vor apare în „ Ξ_1 ”. Factorii determinanți ai ofertei se împart în două categorii: resursele și mediul socio-politic¹⁸.

17. Ponderarea cazurilor după gradul de complexitate (vezi, de exemplu, Gillespie, 1976) ar fi putut fi folosită în estimarea lui (1), dar acest lucru nu a fost posibil datorită insuficienței datelor.

18. Un al treilea set de probleme, organizarea și managementul curților, nu va putea fi studiată în cadrul acestei analize cadru pe regiuni. Aceste topici au fost foarte importante în literatură (Goerd, 1989).

O accentuare asupra resurselor reflectă problema pusă de Zeisel *et al.* (1959) în studiul binecunoscut. Singura unitate de măsură a resurselor la îndemână în acest studiu este numărul de judecători din Tribunal, incluzându-i pe cei cărora le-au fost distribuite cazuri necomerciale¹⁹. Volumul de lucru al acestor judecători poate fi împărțit în două categorii: acele cazuri care fac parte din „ Δ_1 ” și toate celelalte cazuri judecate de aceeași instanță, care concurează pentru aceleași resurse. Fiind dată definiția variabilă a lui „ Δ_1 ” în cele trei modele diferite, definiția exactă a variabilei „cazurilor concurente” oscilează și ea în cele trei analize.

Cultura juridică locală. Un al doilea set de ipoteze urmează și lărgeste critica făcută de Church *et al.* (1978) adusă concentrării lui Zeisel pe resurse și management. Această critică a pus accentul pe cultura juridică locală (Priest, 1989), care poate fi definită ca normele, așteptările și obiceiurile de lucru ale judecătorilor și avocaților într-o anumite jurisdicție. Dar așa cum remarcă Grossman *et al.* (1981, 92-93) și Priest (1989, 528), invocarea culturii juridice locale ca factor determinant al performanțelor instanței poate fi considerată o tautologie. Trebuie găsite niște corelații măsurabile pentru cultura juridică locală. Levin (1977, 192, 203, 206, 237, 245) sugerează că elementele politice și morale sînt factori determinanți importanți pentru cultura juridică locală. Gibson (1980) consideră însă că întîrzierea este cea care reflectă mediul social și politic.

Chiar și Statele Unite, unde datele disponibile sînt abundente, este dificil de implementat acest set general de idei în mod satisfăcător, astfel că această lucrare adoptă în mod necesar o abordare rudimentară. Trei variabile par să fie adecvate pentru România. Prima se axează direct pe cultura juridică locală în timp ce a doua și a treia cuprind aspecte ale mediului social și economic, mai larg. În primul rînd, se pot folosi informațiile despre performanțele unui Tribunal în afara secției sale comerciale, ca un substitut al culturii locale. Dacă normele și practicile comunității juridice locale sînt importante, atunci este de presupus că există o similaritate între felul în care acestea afectează funcționarea secțiilor comerciale și felul în care afectează secțiile penale. Astfel că, ecuația (1) folosește ca unitate de măsură instanța penală, ca analogie pentru „ Σ_1 ”²⁰.

Mediul socioeconomic. Cea mai mare diviziune în cadrul mediului politic este aceea între partidul condus de Ion Iliescu, Partidul Democrației Sociale, care descinde direct din vechiul partid comunist și toate celelalte partide. O evaluare ce evidențiază această împărțire este procentul de voturi obținut de Ion Iliescu în fiecare județ în alegerile prezidențiale din 1996. Din moment ce administrarea justiției în România este de interes național, iar oficialii sistemului juridic sînt responsabili în fața Ministerului Justiției, este firesc să existe scepticism în ceea ce privește faptul că politica locală poate fi un factor determinant pentru comportamentul instanțelor. Cu toate acestea, în epoca comunistă, administrarea curților era sub jurisdicția autorităților locale, astfel că variabila „voturi pentru Iliescu” poate descrie continuitatea cu fostul regim comunist.

19. Dakolias (1999, 18) observă că lipsa de judecători a fost citată deseori drept un motiv principal al întîrzierilor. Dar mare parte din literatură nu este de acord cu această propoziție, vezi Church *et al.* (1978), Mahoney (1985), Goerd (1989) și Messik (2000).

20. Goerd (1989, 100) găsește susținere în ceea ce privește existența unei culturi juridice locale în faptul că timpul de prelucrare a cazurilor civile și penale se corelează de la o jurisdicție la alta. Grossman *et al.* (1981, 112) folosesc în mod similar măsurile luate de diferite instanțe în a examina efectul culturii juridice locale, bazindu-se pe interdependența strînsă dintre pașii proceselor civile și penale în același Tribunal.

O ultimă variabilă reflectă istoria României. Transilvania a muncit mult sub ocupație austro-ungară, în timp ce Imperiul Otoman a fost cea mai importantă influență externă pentru restul țării. Insistența asupra efectelor acestor două moșteniri a devenit o procedură standard în analizele generale. Ioniță și Fartușnic (2000) concluzionează că inovația instituțională variază în funcție de regiunea istorică a României, zonele din Transilvania demonstrând cel mai mare grad de inovare. Pentru a examina această noțiune, lucrarea folosește o variabilă test ce verifică dacă un județ este sau nu în Transilvania²¹.

Ecuția cererii

Aglomerarea. Întorcându-ne acum la specificarea variabilelor din ecuația (2), factorii determinanți ai cererii de servicii judiciare, elementele îndrumătoare din literatură nu mai sînt abundente. Evident că polarizarea atenției asupra întârzierilor în studierea productivității instanțelor presupune că reclamanții țin cont de nivelul „Σ₁”. Dacă întârzierile sînt prea mari, există mereu opțiunea de a găsi o soluție de comun acord informală, sau de a ignora pur și simplu disputa. Mai mult chiar, competiția dintre instanțele din diferite localități este și ea posibilă. De exemplu, înaintarea unei chemări în judecată se poate înregistra fie în județul acuzatului, fie în județul unde obligația trebuia îndeplinită²². Reclamarea neplății se poate înregistra acolo unde obligația a fost creată, unde urma să fie făcută plata, sau acolo unde locuiește pîrîtul. Toate aceste reguli sugerează destul de multă flexibilitate astfel încît cererea pentru o anumită instanță să răspundă diferitelor nivele de aglomerare a proceselor²³.

În ciuda regulilor procedurale ce par să vizeze contrariul, poate chiar să existe competiție între diferite instanțe din cadrul aceleiași localități²⁴. Potențialii reclamanți ar putea să aleagă între Tribunal și Judecătoria, prin gruparea adecvată a cererilor privind neplata unor datorii, din moment ce tot ce depășește 10 milioane de lei (aproximativ 500 de dolari la sfîrșitul anilor '90) revin primului, iar cererile mai mici revin celei din urmă. Mai mult chiar, cererile privind neplata pot fi înregistrate la diferite instanțe, în funcție de originea lor – cambie sau alt tip de obligație²⁵. Astfel, fie la alcătuirea contractului, fie la încălcarea sa, companiile pot lua decizii privind instanța în jurisdicția căreia cade cererea de chemare în judecată. În plus, unele companii reușesc să nu țină seama de legea jurisdicției. În datele folosite pentru acest studiu există exemple de revendicări nepatrimoniale înregistrate la Judecătoria, ceea ce nu e conținut în lege. În mod evident, există competiție – care nu este conformă cu legea – și între instanțele locale. Ținînd seama de considerațiile precedente, ecuația (2) ar trebui să includă o măsură a aglomerării Judecătoriilor. Această măsură ar fi similară cu „Σ₁”, calculat pentru Tribunalele²⁶.

21. Aceste variabile socio-economice sînt de asemenea candidați plauzibili pentru a afecta cererea.

Totuși, investigații empirice incipiente sugerează că nu acesta este cazul.

22. Codul Român de Procedură Civilă, Art. 5, 10-12.

23. Aceste idei mai înseamnă că firmele își pot construi contractele astfel încît posibilitățile de alegere a unei instanțe să fie cît mai vaste, în cazul în care se ivește vreo dispută.

24. În mod analog, Bumiller (1981, 751, 762) și Grossman *et al.* (1981, 104) sugerează faptul că posibilitatea alegerii dintr-un număr relativ mare de jurisdicții, în Statele Unite, reflectă nivele de aglomerare.

25. Legea nr. 58/1934 reglementează revendicările cu privire la cambii și impune totodată faptul că ele trebuie soluționate de către Judecătoria.

26. În fiecare județ există mai multe Judecătoria. Lucrarea folosește date ce însumează datele pentru toate Judecătoriile din fiecare județ.

Căile de atac. În discuțiile despre instanțele judecătorești purtate de reprezentanți ai companiilor, trei reclamații ies constant la iveală. Prima este dată de durata necesară soluționării unui caz, a doua este lipsa de experiență a multor judecători în ceea ce privește probleme comerciale, a treia este posibilitatea corupției. Implicațiile celei dintâi pentru analiza empirică au fost deja discutate. Cum pot fi verificate a doua și a treia pentru a afla dacă afectează cererea pentru serviciile instanțelor?

Înșiși reprezentanții companiilor au dat un răspuns: deciziile instanțelor inferioare sînt adesea schimbate la apel sau recurs și companiile consideră că instanțele care judecă apelul sînt mai de încredere decît instanța inferioară. Judecătorii instanțelor care judecă apelul au mai multă experiență decît semenii lor din curțile inferioare, iar recursurile sînt audiate de grupuri de judecători, ceea ce face corupția mai dificilă. În aceste condiții societățile comerciale mai degrabă vor intenta procese în anumite localități, atunci cînd instanțele care judecă apelul demonstrează că sînt dispuse să schimbe deciziile luate de curțile inferioare. Așadar, ecuația cererii include o variabilă ce măsoară procentajul de recursuri soluționate cu succes la instanțele care judecă apelul de care aparțin. Din moment ce recursurile de la mai multe Tribunale sînt transmise unei singure Curți de Apel (există 15 Curți de Apel și 41 de Tribunale), această variabilă va reflecta mai degrabă caracteristicile unei Curți de Apel, decît pe cele ale unui anumit Tribunal. Astfel că variabila va reflecta tendințele Curții de Apel, care sînt relevante pentru companiile ce iau în considerație posibilitatea de a intenta proces la un Tribunal, mai degrabă decît calitatea deciziilor luate de acel Tribunal.

Nivelul și caracterul activității economice. Variabila dependentă în ecuația cererii este numărul total de cazuri comerciale, astfel că ecuația ar trebui să includă variabile explicative ce definesc nivelul și caracterul activității comerciale într-o localitate. În măsurarea bazei economice, acest studiu este în aceeași măsură constrîns de disponibilitatea datelor și de măsurarea caracteristicilor instanțelor. O variabilă economică simplă este numărul de companii dintr-un județ. Ținînd cont de faptul că aceste societăți diferă mult din punct de vedere al mărimii, am inclus și o variabilă care reflectă un element al distribuției mărimii: ecuația include ponderea companiilor medii și mari în totalul de societăți existente. Pe baze similare, mărimea economiei regionale ar putea fi relevantă. Cele mai bune date disponibile pentru acest studiu sînt veniturile totale ale întreprinderilor mici și mijlocii din jurisdicție.

În cele din urmă, ecuația cererii folosește variabile ce reflectă caracterul activității economice. Urbanizarea este o măsură convenabilă pentru nivelul de dezvoltare și este invers proporțională cu importanța agriculturii în regiune. Fiînd date nivelurile de urbanizare, ocuparea procentuală a forței de muncă în industrie va cuprinde cu siguranță diviziunea dintre industrie și producerea de servicii.

Rezultatele

Tabelele 2, 3 și 4 pun la dispoziție estimări pentru (1) și (2), pentru Tribunalele din România, incluzînd toate cazurile comerciale la un loc (modelul 1), iar mai apoi separat pentru cazurile patrimoniale (modelul 2) și nepatrimoniale (modelul 3). Estimarea este făcută prin metoda celor mai mici pătrate în trei etape (3SLS), luîndu-se în calcul caracterul endogen al variabilelor cerere și ofertă. 3SLS oferă de asemenea avantajul că estimările făcute înglobează toată informația cum că termenii de eroare din cele două ecuații pot fi corelați (deoarece în ambele ecuații este inclus „ Z_i ”). Atunci cînd sînt luate

în considerare rezultatele, cititorul trebuie să aibă în vedere că există puține observații în regresii, din cauza insuficienței de date. Rezultatul nu poate fi considerat altfel decât relevant pentru ceea ce ar putea fi descoperit în momentul în care s-ar dispune de mai multe date, fapt ce ar mări precizia estimărilor. Într-adevăr, aceste limitări impuse de insuficiența datelor sînt un simptom al problemei pe care o pune în discuție acest studiu: lipsa informației necesare în studierea proceselor juridice.

Ecuția ofertei

Cererea relativă la resurse. Poate una dintre cele mai evidente ipoteze, aceea că o cerere mai mare pentru serviciile instanțelor va duce la o încetinire a soluționării cazurilor, este slab susținută de dovezi, cu semnificație statistică pentru un singur coeficient, în cazurile patrimoniale. Cu toate acestea, chiar și aceste puține dovezi în favoarea ipotezei contrastează cu volumul mult mai mare de literatură existent (Luskin și Luskin, 1987; Buscaglis și Ulen, 1997; Goerd, 1989). Resursele au într-adevăr influența lor, așa cum reiese clar din rezultatele privind numărul de judecători. Această concluzie ar putea fi absorbită dintr-un foc, dacă nu ar fi cu totul absentă din cea mai mare parte a literaturii existente (Messick, 2000). În mod consistent, numărul de cazuri ce concurează pentru anumiți judecători duce la nivele crescute de aglomerare. Acest fapt sugerează efectul de scurgere a cererii de la secția comercială către celelalte secții ale Tribunalului (incluzînd-o și pe cea penală), în ciuda faptului că aceste secții sînt nominal despărțite una de alta. Competiția pentru resurse apare atunci cînd structura formală a sistemului juridic aparent o interzice.

Cultura juridică locală. Variabila aglomerării în secția penală are cele mai intense rezultate în comparație cu toate celelalte variabile pomenite în lucrarea de față, din punctul de vedere al semnificațiilor statistice. Dacă presupunem, curajos, că variabilele discutate în paragraful precedent cuprind îndeajuns resursele destinate curții și cererile înaintate către aceasta, atunci rezultatele aglomerării secțiilor penale reflectă influența culturii juridice locale. Dar, din moment ce această presupunere este foarte puternică, nu se cade să punem prea mult accent pe rezultatul astfel obținut.

Mediul economico-social. Semnul pozitiv și semnificația variabilei ce măsoară sprijinul local pentru Iliescu necesită interpretări. Acest comentariu se aplică în aceeași măsură și în cazul variabilei test ce verifică dacă un județ e în Transilvania. Cu toate acestea, includerea unor astfel de variabile este justificată, după supoziții standard din literatura de specialitate, care menționează importanța mediului socio-economic.

Ecuția cererii

Aglomerarea. Companiile reacționează într-adevăr la nivelurile de aglomerare din instanțe. În modelul 1, ambele variabile privind aglomerarea proceselor sînt semnificative statistic. Aceasta sugerează că societățile nu numai că iau în considerație timpul cît vor fi întirziate în Tribunal, dar și că Judecătoriile și Tribunalele sînt în competiție în moduri neimaginabile de procedurile sistemului juridic. Există competiție între aceste două instanțe, iar teoria formală a sistemului nu o cuprinde. Efectul aglomerării Judecătoriilor se concentrează în cazurile patrimoniale (modelul 2) și este conform cu așteptările, din moment ce procesele nepatrimoniale revin Judecătoriilor, prin încălcarea regulilor procedurii

civile. Rezultatul este fundamental în discutarea reformei instituţionale. Arată cum competiţia din interiorul unui sistem juridic poate îmbunătăţi eficienţa sistemului în ansamblu, chiar şi atunci când această competiţie nu este conţinută în teoria legală existentă.

Căile de atac. Companiile reacţionează la probabilitatea de succes în Curţile de Apel, dar variabila corespunzătoare nu este semnificativă statistic decât pentru cazurile nepatrimoniale (modelul 3). Poate că procesele privind neplata unei datorii sînt mai clare şi implică o mai mică posibilitate ca deciziile curţilor inferioare să fie greşite, fie prin formulare, fie prin incompetenţă. Oricare ar fi motivul, rezultatul este important în dezbateră reformei instituţionale. Recursurile, deşi fac subiectul multor critici pentru întîrzierea deciziilor finale, par să joace un rol important în a determina dacă firmele folosesc instanţele.

Nivelul şi caracterul activităţii economice. Variabilele din această categorie sînt incluse în model în primul rînd pentru a evidenţia baza economică relevantă pentru determinarea aglomerării de procese. În acest sens, ele îşi îndeplinesc funcţia, din moment ce două sau mai multe dintre aceste variabile sînt semnificative în fiecare model. Numărul de companii este semnificativ şi implică faptul că apariţia unei noi societăţi cu caracteristici medii va adăuga 0,3 noi cazuri la cele deja existente în Tribunal, în fiecare an. Pe măsură ce activitatea economică creşte, numărul de cazuri patrimoniale scade, sugerînd faptul că cererea către instanţă este mai mare în regiunile unde recesiunea post-comunistă este mai pronunţată. Ambele rezultate ar fi importante pentru reformele instituţionale, sugerînd modalităţi prin care deciziile de alocare inter-regională şi inter-temporală a resurselor să fie îmbunătăţite de tipurile de estimări prezentate aici.

Două dintre rezultate pun la dispoziţie o observaţie constantă şi posibil importantă: efectul distribuţiei mărimii firmelor asupra numărului de cazuri nu este semnificativ în nici una din ecuaţii, în timp ce coeficientul pe industrie (atunci când societatea este destul de mare) este negativ şi semnificativ pentru toate cele trei modele. Aceasta sugerează faptul că societăţile mari dau mult mai puţin de furcă sistemului juridic în cazul firmelor mici.

Efectul reducerii distorsionării estimărilor

Această lucrare a început prin a atrage atenţia asupra faptului că analizele empirice existente pentru cererea şi oferta instanţelor întîmpină o serie de probleme metodologice. Secţiunea a treia a evidenţiat aceste probleme în contextul modelului avansat în această teză. Acum putem vedea în ce măsură corectarea acestor probleme are sau nu vreun efect vizibil. Informaţiile relevante sînt prezentate în Tabelul 5, unde estimări făcute prin metoda 3SLS pentru coeficienţii variabilelor endogene sînt contrastate cu estimările similare făcute prin metoda OLS. Tabelele 2-4 nu sînt repetate şi pentru estimările OLS, deoarece pe acestea nu ne putem baza. Tabelul 5 pune pur şi simplu la dispoziţie o listă cu cele mai relevante informaţii care ar trebui comparate pentru a măsura importanţa luării în calcul a factorului endogen.

Cititorul trebuie să observe în Tabelul 5 că variaţia procentuală între coeficienţii 3SLS şi OLS este mult mai mare decât variaţia procentuală a erorilor standard. În acest fel, se poate concluziona pe bună dreptate că diferenţele dintre aceste două seturi de estimări se datorează problemelor de natură endogenă, mai degrabă decât unor curenţe în specificarea întregului sistem, ceea ce este mult mai important pentru 3SLS, decât pentru OLS.

Acest tabel relevă faptul că OLS duce în eroare. Estimările OLS oferă dovezi atacabile ce atestă că o creştere a numărului de cazuri va diminua aglomerarea în instanţă, un

rezultat cu adevărat paradoxal, care apare foarte des în literatură. Prin contrast, rezultatele 3SLS pun la dispoziție concluzia așteptată (deși cu slabă semnificație statistică), și anume că o creștere a numărului de cazuri în instanță va spori aglomerarea de procese. În plus, OLS pare să supraestimeze efectul aglomerării asupra cererii de servicii juridice.

În cele din urmă, estimările 3SLS oferă informații privind ceea ce ar putea lipsi din analiza empirică, adică ceea ce poate fi conținut în „ Z_i ”. Aceste informații apar în estimările corelărilor erorilor din cele două ecuații evidențiate în Tabelele 2-4. Corelațiile respective sugerează faptul că o schimbare într-un factor neobservat va reduce aglomerarea de procese în instanță, concomitent cu creșterea cererii către instanțe. Ipoteza sus menționată a fost aceea că un astfel de factor ar putea fi caracterul președintelui Tribunalului. OLS nu poate detecta nici măcar dacă existența unui astfel de factor este posibilă. O abordare sistematică a estimării este necesară pentru a identifica dacă un astfel de factor ar putea sau nu exista, precum indică estimările din Tabelele 2 și 4.

Reflecții

Trebuie subliniate patru dintre aspectele rezultate. Astfel, folosirea unei metodologii statistice potrivite pentru determinarea simultană a cererii și ofertei este imperios necesară. De exemplu, direcția intuitivă a efectului aglomerării de cazuri în instanță asupra întârzierilor este răsturnată de o schimbare de metodologie. Această lucrare oferă concluzia banală potrivit căreia un număr mai mare de cazuri duce la întârzieri de mai lungă durată. Dar o metodologie mai puțin potrivită ar fi dus la concluzia că un număr mai mare de cazuri va reduce întârzierile, un rezultat surprinzător, însă des întâlnit în literatură.

Teoria formală a unui sistem juridic este uneori un slab ghid în înțelegerea comportamentului său. Companiile își aranjează, aparent, relațiile comerciale în așa fel încât procesele să poată fi înaintate în instanțele cu cea mai mică întârziere. Aleg astfel până și atunci când regulile procedurale sînt stricte și astfel reformatorii riscă să agraveze situația prin simpla aplicare a teoriei structurii sistemului, mai degrabă decît să folosească analiza empirică pentru a înțelege modul în care actorii folosesc în mod inovativ elementele inițiale ale sistemului.

Pentru a alege unde să intenteze un proces, companiile iau în considerare așteptările privind ușurința de obținere a unei decizii favorabile în recurs. Aceasta indică faptul că societățile comerciale adaugă o valoare recursului, care variază în funcție de localitate. În România, prezența acestei valori se datorează probabil presupusei mari rate de imprevizibilitate a deciziilor instanțelor, ce au la bază judecători pregătiți deficitar și prezența corupției.

Mai există și alte câteva descoperiri ce fac obiectul unor controverse în literatura de specialitate. Una ar fi problema resurselor: mai multe resurse reduc într-adevăr întârzierile. Cultura juridică locală afectează productivitatea curții. Regiuni cu performanțe economice mai bune expun o mai mică cerere pentru serviciile juridice, sugerînd că unul din factorii determinanți ai supra-aglomerării instanțelor în țările în tranziție poate fi intensitatea recesiunii. Companii mai mici folosesc instanțele relativ mai frecvent decît companiile mari. Sectorul serviciilor folosește instanțele mult mai intens decît sectoarele industrial și agricol.

În cele din urmă, lucrarea susține procesul reformei instituționale într-o manieră generală. Din pură coincidență, rezultatele incluse în această teză erau produse exact în același timp când o reformă privind procedurile instanțelor comerciale era finalizată de Ministerul Justiției din România și promulgată de guvernul român²⁷. Reformele par să fi avut țeluri laudabile, cum ar fi reducerea aglomerării de procese din instanțele comerciale și reducerea întârzierilor. Cu toate acestea, rezultatele de mai sus arată că anumite aspecte ale reformelor înlătură elemente de procedură juridică apreciate de companii, prin comportamentul lor.

Judecătoriile nu vor mai prelua cazuri comerciale așa cum făceau în anii precedenți pentru cazurile patrimoniale în care sumele puse în joc erau mici. Acum, procesele în care sumele revendicate sînt sub 10 miliarde lei (aproximativ 370.000 de dolari) trebuie să meargă toate la Tribunale, în timp ce procesele pentru sume și mai mari vor fi adresate Curții de Apel. Dată fiind suma revendicărilor monetare ce constituie linia de demarcare, foarte puține cazuri vor fi înaintate către Curtea de Apel. Astfel, reformele au eliminat elementul competiției din cadrul sistemului judecătoresc, care era dat de posibilitatea de a alege (în unele instanțe) între Judecătorii și Tribunale. Rezultatele statistice din această lucrare arată că în 1999 această posibilitate de alegere era apreciată de către companii.

Reformele au diminuat considerabil posibilitatea căilor de atac împotriva deciziilor. După vechile reguli, se putea face apel numai dacă partea care a pierdut era nemulțumită dintr-un motiv sau altul. Apoi, baza deciziei anterioare urma să fie revizuită de o curte superioară. Mai mult chiar, o a doua cale de atac, recursul, era posibilă dacă adresantul putea dovedi cîteva fisuri procedurale în primul proces. Noile reguli exclud acum din start această primă opțiune de apel, limitînd opțiunile pentru părțile litigante. Această reformă va grăbi cu siguranță rezolvarea cazurilor. Cu toate acestea, nu există nici un motiv pentru care să credem că reducerea timpului de întârziere va compensa lipsa unor posibilități de atac. Rezultatele statistice din lucrarea de față arată că aceste opțiuni erau apreciate de către companii în trecut.

Lucrarea a început prin observația că reforma judecătorească în țările în curs de dezvoltare și în tranziție nu a fost în general privită ca plină de succes. Este posibil ca acest insucces să fie o consecință a însuși procesului de reformă judiciară, care se bazează în mare parte pe analize teoretice, ne-empirice, ale mecanismului justiției comerciale. În România, opțiunile excluse din start de reforme nu au făcut de fapt niciodată parte din sistemul formal și în anumită măsură, erau în contradicție cu filosofia acestuia, așa că a fost normal ca reforma bazată pe teorie să nu țină seama de ele. La capătul opus, o abordare empirică pune în mod natural aceste opțiuni la loc fruntaș.

Dezvoltarea analizelor empirice nu poate decurge decît dintr-o încercare sistematică de construire a bazei de date necesare, pentru ca mai apoi să fie aplicate metodologii statistice adecvate. Dar, așa cum a fost susținut în lucrarea de față în exemplul României, procesele de reformă nici măcar nu profită de metodologiile standar aplicate datelor existente. Atunci poate că eșecul reformelor instituționale în țările în curs de dezvoltare nu mai este un mister. Adesea se bazează pe informații empirice, care nu sînt mai bune decît acelea folosite de inginerii și doctorii secolului trecut.

27. Băjan (2000). Așa cum se obișnuiește în România, schimbările au fost făcute prin decret, în Ordonanța de Urgență 138, din septembrie 2000, publicată în Monitorul Oficial nr. 479, din octombrie 2000. Unele dintre aceste reforme au intrat în vigoare pe 2 ianuarie 2001, iar altele au fost amîinate pînă mai tîrziu, tot în 2001.

Tabelul 1

Variabilele : definiții și sumar statistic

Oferta (Σ_i) pentru toate cazurile	Indicele Cappelletti-Clark pentru toate cazurile din Tribunal, pe ani	1	0.345	0.237	0.038	1.091
Σ_i pentru cazurile patrimoniale	Indicele Cappelletti-Clark pentru toate cazurile patrimoniale din Tribunal, pe ani	2	0.258	0.180	0.020	0.738
Σ_i pentru cazurile nepatrimoniale	Indicele Cappelletti-Clark pentru toate cazurile nepatrimoniale din Tribunal, pe ani	3	0.675	0.698	0.019	3.682
Cererea Δ_i pentru toate cazurile	Numărul de cazuri comerciale înregistrate la Tribunal, 2000	1	13,870	15,025	2,250	78,590
Cererea Δ_i pentru cazurile patrimoniale	Numărul de cazuri comerciale patrimoniale înregistrate la Tribunal, 2000	2	6,918	7,283	1,290	49,100
Cererea Δ_i pentru cazurile nepatrimoniale	Numărul de cazuri comerciale nepatrimoniale înregistrate la Tribunal, 2000	3	6,952	10,333	0,450	53,330
Judecători	Numărul de judecători desemnați la Tribunal	Toate	21,439	13,180	8,000	94,000
Cazuri în competiție la Tribunal	Numărul total de cazuri înregistrate la Tribunal, altele decât cele incluse în modelul lui Δ_i , pentru 2000	1	85,387	60,726	21,000	382,580
Cazuri în competiție	Numărul total de cazuri înregistrate la Tribunal, altele decât cele incluse în modelul Δ_i , pentru 2000	2	92,339	66,086	21,650	412,070
Cazuri în competiție	Numărul total de cazuri înregistrate la Tribunal, altele decât cele incluse în modelul lui Δ_i , pentru 2000	3	92,305	67,392	22,600	431,680
Aglomerarea la secția penală	Indicele Cappelletti-Clark pentru secția penală a Tribunalului, în ani	Toate	0.227	0.155	0.044	0.641
Voturi pentru Iliescu	Procentajul de voturi pentru principalul partid de centru-stînga în alegerile prezidențiale din 1996	Toate	50.028	23.700	3.425	95.144

Transilvania	Variabila test egală cu 1, dacă județul este în Transilvania	Toate	0.390	0.494	0.000	1.000
Aglomerarea la Judecătoria	Indicele Cappelletti-Clark pentru toate cazurile comerciale din Judecătoria	1	0.177	0.104	0.040	0.471
Aglomerarea la Judecătoria	Indicele Cappelletti-Clark pentru cazurile patrimoniale din Judecătoria	2	0.166	0.102	0.014	0.445
Aglomerarea la Judecătoria	Indicele Cappelletti-Clark pentru cazurile nepatrimoniale din Judecătoria	3	0.277	0.383	0.000	2.000
Rata de succes a apelurilor	Procentajul de apeluri care au avut succes la Curtea de Apel de care aparține un anume Tribunal	Toate	41.849	8.306	28.614	58.689
Numărul de întreprinderi	Numărul de întreprinderi din județ, 1998, 2000	Toate	9,665	11,775	3,101	79,364
Procentul companiilor medii și mari	Procentul de întreprinderi din județ, clasificate ca mari sau medii, 1998, 2000	Toate	2,236	0,436	1,399	3,151
Nivelul de activitate economică	Veniturile totale pentru întreprinderile mici și mijlocii, 1998, trilioane lei	Toate	6,972	13,554	1,562	89,808
Urbanizarea	Procentajul populației din zonele urbane, 1998	Toate	50.714	13.232	30.868	88.787
Industria	Procentajul forței de muncă în industrie, 1998	Toate	25.012	7.567	10.800	42.562

Tabelul 2

Cererea și oferta în instanțele din România: estimări 3SLS pentru toate cazurile comerciale

Variabila	Coefficientul (t - statistic)	Variabila	Coefficientul (t - statistic)
Constantă	-5,376 (-0,41)	Constantă	-0,050 (-0,42)
Aglomerarea la Tribunale	-14,295** (-2,01)	Numărul de cazuri existente pe rol	-0,001 (-0,21)
Aglomerarea la Judecătoria	33,800*** (2,45)	Numărul de judecători	-0,013*** (-2,47)
Rata de succes a apelurilor	0,101 (0,60)	Cazurile în competiție la Tribunal	0,004**** (2,93)
Numărul de companii	3,140**** (3,52)	Aglomerarea la secția penală	0,797**** (3,83)

Nivelul de activitate economică	-1,880*** (-2,51)	Procentul de voturi pentru Iliescu	0,002 (1,57)
Procentul societăților medii și mari	1,498* (0,41)	Transilvania	0,183**** (3,08)
Urbanizarea	0,108 (0,78)		
Industria	-0,485*** (-2,27)		

Corelarea erorilor celor două ecuații = -0,201 (t-statistic = 1,19)

**** semnificativ pentru 1% din nivelul unui test bilateral

*** semnificativ pentru 5% din nivelul unui test bilateral

** semnificativ pentru 10% din nivelul unui test bilateral

* semnificativ pentru 20% din nivelul unui test bilateral

Tabelul 3

Cererea și oferta în instanțele din România :
estimări 3SLS pentru cazurile comerciale patrimoniale

Variabila	Coeficientul (t - statistic)	Variabila	Coeficientul (t - statistic)
Constantă	1,381 (0,48)	Constantă	0,167 (1,54)
Aglomerarea la Tribunale	-1,773 (-0,83)	Numărul de cazuri existente	0,018** (1,80)
Aglomerarea la Judecătorii	5,631** (1,76)	Numărul de judecători	-0,013*** (-2,44)
Rata de succes a apelurilor	0,030 (0,84)	Cazurile în competiție la Tribunal	0,001 (1,23)
Numărul de companii	0,423*** (2,23)	Aglomerarea la secția penală	0,655**** (3,81)
Nivelul de activitate economică	0,146 (0,92)	% voturi pentru Iliescu	-0,000 (-0,31)
Procentul societăților medii și mari	-0,290 (-0,37)	Transilvania	0,007 (0,13)
Urbanizarea	0,049* (1,60)		
Industria	-0,126*** (-2,88)		

Corelarea erorilor celor două ecuații = -0,000 (t-statistic = 0,00)

**** semnificativ pentru 1% din nivelul unui test bilateral

*** semnificativ pentru 5% din nivelul unui test bilateral

** semnificativ pentru 10% din nivelul unui test bilateral

* semnificativ pentru 20% din nivelul unui test bilateral

Tabelul 4

Cererea și oferta în instanțele din România :
estimări 3SLS pentru cazurile comerciale nepatrimoniale

Variabila	Coeficientul (t - statistic)	Variabila	Coeficientul (t - statistic)
Constantă	-22,948** (-1,97)	Constantă	-0,955*** (-2,04)
Aglomerarea la Tribunale	-3,379 (-1,29)	Numărul de cazuri existente	0,020 (0,96)
Aglomerarea la Judecătorii	-0,147 (-0,05)	Numărul de judecători	-0,029* (-1,38)
Rata de succes a apelurilor	0,364*** (2,44)	Cazurile în competiție la Tribunal	0,006* (1,38)
Numărul de companii	3,165**** (3,59)	Aglomerarea la secția penală	2,614**** (3,38)
Nivelul de activitate economică	-2,412**** (-3,22)	Procentul de voturi pentru Iliescu	0,014*** (2,66)
Procentul societăților medii și mari	3,646 (1,17)	Transilvania	0,666**** (2,89)
Urbanizarea	0,159 (1,28)		
Industria	-0,519*** (-2,68)		

Corelarea erorilor celor două ecuații = -0,459**** (t-statistic = 3,01)

- **** semnificativ pentru 1% din nivelul unui test bilateral
 *** semnificativ pentru 5% din nivelul unui test bilateral
 ** semnificativ pentru 10% din nivelul unui test bilateral
 * semnificativ pentru 20% din nivelul unui test bilateral

Tabelul 5

Diferențe între estimările 3SLS și OLS pentru coeficienții variabilelor endogene

Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic	Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic	Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic
Estimările 3SLS pentru coeficientul de aglomerare în ecuația cererii								
-14,295	7,099	0,05	-1,773	2,138	0,41	-3,379	2,627	0,21
Estimările OLS pentru coeficientul de aglomerare în ecuația cererii								
-19,531	5,755	0,00	-1,575	1,597	0,33	-6,528	1,812	0,00
Variația % dintre 3SLS și OLS								
-37	-19		11	-25		-93	-31	

Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic	Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic	Coeficientul	Eroarea standard	(bilateral) nivel de probabilitate t-statistic
Estimări 3SLS pentru coeficientul pentru multitudinea de cazuri în ecuația ofertei								
-0,001	0,004	0,83	0,018	0,010	0,08	0,020	0,021	0,34
Estimări OLS pentru coeficientul pentru multitudinea de cazuri în ecuația ofertei								
-0,005	0,003	0,05	0,011	0,009	0,19	-0,020	0,009	0,04
Variația % dintre 3SLS și OLS								
-463	-42		-36	-12		-202	-54	

Referințe bibliografice

- Băjan, Doru, „Codul de procedură civilă s-a schimbat: Procesele începute înainte de ianuarie 2001 vor fi soluționate în conformitate cu legea anterioară” - *Revista Capital*, nr. 41, p. 19, București, 12 octombrie 2000.
- Biroul Electoral Central, România. „Alegerea președintelui. 17 noiembrie 1996. Rezultate finale”, <http://www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2-e.html>.
- Bumiller, Kristin, „Choice of Forum in Diversity Cases: Analysis of a Survey and Implications for Reform.” *Law and Society Review* 15(3-4), pp. 749-774, 1981.
- Buscaglia, Edgardo și Maria Dakotias, „Comparative International Study of Court Performance Indicators: A Descriptive and Analytical Account” (Washington: World Bank Legal and Judicial Reform Unit Series, 1999).
- Camera de Comerț și Industrie a României și a Municipiului București, Oficiul Național al Registrului Comerțului, „Sectorul întreprinderilor mici și mijlocii în România. Structura și evoluția principalilor indicatori economici și financiari din 1996 până în 1998”, București, 1999.
- Church, T., Carlson, A., Lee, J. și Tan, T., *Justice Delayed: The Pace of Litigation in Urban Trial Courts*. Williamsburg: National Center for State Courts, 1978.
- Clark, David S. and John H. Merryman, „Measuring the Duration of Judicial and Administrative Proceedings”, *Michigan Law Review*, 75(1) 1976, 89-99.
- Dakotias, Maria „Court Performance Around the World: A Comparative Perspective” Washington: World Bank Legal and Judicial Reform Unit, 1999.
- Djankov, Simeon; La Porta, Rafael; Lopez-de-Silanes, Florencio și Shleifer, Andrei, „Legal Structure and Judicial Efficiency: the Lex Mundi Project” The World Bank, May 2001.
- Earle, John și Telegdy, Almos, „The Results of Mass Privatization in Romania: A First Empirical Study,” *Economics of Transition*, 6, 2, 313-332, November 1998.
- EBRD (Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare), *Raport de tranziție*, Londra, 2000.
- Fujimoto, Takahiro. *The Evolution of a Manufacturing System at Toyota*, New York, Oxford University Press, 1999.
- Gibson, James. „Environmental Constraints and the Behavior of Judges: A Representational Model of Judicial Decision-Making”, *Law and Society Review*, 14(2) Winter 1980, pp. 343-370.

- Gillespie, Robert W. „The Production of Court Services : an Analysis of Scale Effects and Other Factors”, *The Journal of Legal Studies*, 1976.
- Glaeser, Edward și Shleifer, Andrei, „Legal Origins” HIER Discussion Paper Number 1920, Harvard University Press, April 2001.
- Goerdt, John, with Chris Lomvardias, Geoff Gallas și Barry Mahoney, *Examining Court Delay. The Pace of Litigation in 26 Urban Trial Courts, 1987*, Williamsburg : National Center for State Courts, 1989.
- Grossman, Joel B. ; Kritzer, Herbert M. ; Bumiller, Kristin și McDougal, Stephen „Measuring the pace of civil litigation”, *Judicature*, 65(2), August 1981, pp. 86-113.
- Ioniță, Sorin și Fartusnic, Ciprian, „Grassroots of Government : Strategies, Attitudes and Effectiveness in the Romanian Local Administration”, Romanian Academic Society (SAR) working paper 17. www.ksg.harvard.edu/kokkalis/pastevents_wkshop3.html
- Jensen, Erik, „The Context For Judicial Independence Programs : Improving Diagnostics, Developing Enabling Environments, Building Economic Constituencies”, in *Guide to Judicial Independence*, International Foundation for Election Systems, 2001.
- Johnson, Simon ; McMillan, John și Woodruff, Christopher, „Courts and Relational Contracts”, September 2000.
- Levin, Martin A., *Urban Politics and the Criminal Courts*, University of Chicago Press, Chicago, 1977.
- Luskin, Mary Lee și Luskin, Robert C., „Why So Fast, Why So Slow? : Explaining Case Processing Time.” *Journal of Criminal Law & Criminology* 77, pp. 190-214, 1986.
- Mahoney, Barry ; Sipes, Larry și Jeanne Ito, „Implementing Delay Reduction and Delay Prevention Programs in Urban Trial Courts : Preliminary Findings from Current Research” Williamsburg, National Center for State Courts, 1985.
- Marvell, Thomas B. și Moody, Carlisle E., „The Effectiveness of Measures to Increase Appellate Court Efficiency and Decision Output”, *U. Mich. J. Law Ref.* 415, 21, Spring, 1988.
- Messick, Richard, „International Support for Civil Justice Reform” Paper presented at the conference on „Reforma Judicial y Crecimiento Economico”, Madrid, October 20, 2000.
- Ministerul Justiției, Departamentul de Programe, Sinteze și Statistici, Guvernul României, „Activitatea primei instanțe în domeniile civil și comercial în Judecătorii, 1999”, București 2000a.
- Ministerul Justiției, Departamentul de Programe, Sinteze și Statistici, Guvernul României, „Activitatea primei instanțe în domeniile civil și comercial și administrativ în Tribunale, 1999”, București 2000b.
- Ministerul Justiției, Departamentul de Programe, Sinteze și Statistici, Guvernul României, „Activitatea judecării apelurilor în materie civilă în Tribunale, 1999”, București 2000c.
- Ministerul Justiției, Departamentul de Programe, Sinteze și Statistici, Guvernul României, „Impunerea plății datoriilor în Judecătorii și Tribunale, 1999”, București 2000d.
- Ministerul Justiției, Guvernul României, „Raportul anual al activității ministerului, 1999”, București, 2000e.
- Comisia Națională de Statistică, Guvernul României, *Anuarul Statistic al României, 1999*. București, 2000.
- Priest, George L. „Private Litigants and the Court Congestion Problem”, *Boston University Law Review*, 69, pp. 527-559, May 1989.
- Ryterman, Randi, „Courts in Transition Countries” Internal World Bank Memorandum on Legal and Judicial Reform, The World Bank, 2000.
- Transparency International. „Indicele de percepție a corupției, 1999” - <http://www.transparency.de>, 2001.
- US AID (US Agency For International Development), „Commercial Legal Reform Assessments For Europe And Eurasia : Final Diagnostic Assessment Report for Romania” Washington D.C. November 5, 1999.
- Zeisel, Hans ; Kalven, Harry și Buchholz, Bernard, *Delay in the Court*, Little Brown, Boston, 1959.